

SELİS KELİMESİNİN 16. YÜZYIL TEZKİRELERİNDEKİ KULLANIMI ÜZERİNE BAZI NOTLAR

Some Notes on the Use of the Word Selîs in the 16th Century Tezkires

Esmâ ACAR

Arş.Gör.Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
esmaacar@karatekin.edu.tr

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 7 Kasım 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 6 Nisan 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran
2023 / 30 June 2023

İntihal | Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate.
No plagiarism detected.

Değerlendirme | Peer-Review

İki Hakem / Çift Kör Hakem

Double anonymized - Two External

Atf | Citation

Acar, E. (2023). Selîs Kelimesinin 16. Yüzyıl Tezkirelerindeki Kullanımı Üzerine Bazı Notlar. *ÇAKÜTAD*, 3 (1), 1-11.

Telif Hakkı | Copyright

(CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve yazarının sorumluluğunda olduğu beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman | Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Öz

Tezkireler biyografik nitelik taşıyan bir tür olarak Klasik Türk Edebiyatının önemli kaynaklarından biridir. Şairler hakkında geniş bilgiye ulaşabildiğimiz bu kaynaklar biyografik bilgiler vermesinin yanında şiirlerin değerlendirilmesi hususunda da önemli rol oynar. Tezkire yazarları sundukları bilgileri kendi üslûplarıyla ve edebî bir dil kullanarak kaleme almışlardır. Tezkirelerin belirli kalıp ifadeler kullanılarak ortak bir terminoloji içerisinde yazıldıkları görülmektedir. Şairleri ve şiirleri değerlendirirken belirli kelimelere ve sıfatlara başvuran tezkire yazarları kelimeleri estetik ve ahenk unsurlarına uygun şekilde kullanmışlardır. Şairlerin değerlendirilmesinde başvuru sıfatlar tezkire yazımına dair bir gelenek oluşturmuştur denilebilir. Bu çalışmada önce şairleri ve şiirleri tanımlamak için başvuru sıfatlardan biri olan *selîs* kelimesinin sözlük anlamları verilecek, ardından Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi, Beyânî, Ahdî tezkireleri ile Kühü'l-ahbâr'ın tezkire kısmında yer alan örneklerden hareketle kelimenin 16. yüzyıl tezkirelerindeki kullanımını üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, şair, tezkire, selîs, 16. yüzyıl.

Abstract

Tezkires are one of the important sources of Classical Turkish Literature with their biographical characteristics. These sources, where we can reach the widest

information about poets, play an important role in the evaluation of poems as well as providing biographical information about poets. Tezkire writers gave information they presented in their own style and using a literary language. It is seen that the tezkires are written in a common terminology using certain patterns. While evaluating poets and poems, the authors of the tezkire, who applied to certain words and adjectives, used the words in accordance with the elements of aesthetics and harmony. It can be said that the adjectives used in the evaluation of poets have formed a tradition of writing biographies. In this study, firstly, the dictionary meanings of the word *selis*, which is one of the adjectives used to describe poets and poems, will be given. Then, the usage of the word in the tazkira of the 16th century will be emphasized, based on the examples in the biographies of Schî, Latîfî, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi, Beyânî, Ahdî and in the tezkire section of Kûnhü'l-ahbâr.

Keywords: Classical Turkish literature, tezkire, *selis*, 16. century.

Giriş

Şair tezkireleri şairlerin hayatları, kişilikleri, meslekleri, eğitim durumları, eserleri, edebî yetenekleri gibi pek çok konu hakkında bilgi veren biyografik eserlerdir. “Tanınmış kişilerin hayat hikâyelerinden bahs eden bir tür olan biyografi, insanlıkla yaşıt bir bilim dalıdır. Başlangıçta tarih içinde yer alan bu tür, zamanla bağımsız bir bilim dalı hâlinde gelişip serpildi. İslam dünyasında biyografi daha özel bir özellik arzettiği için kısa sürede müstakil bir bilim dalı hâline geldi” (İsen, 1998, s. 15). Tezkireler de bir bilim dalı hâline gelen bu biyografi geleneği içerisinde yer alan önemli bir türdür. İlk örnekleri Arap ve Fars edebiyatlarında görülen tezkire türü Türk edebiyatına da benzer şekil ve içerik özellikleriyle girmiştir (Kılıç, 2007, s. 546). 15. yüzyılda Ali Şir Nevâyî ile başlayıp 20. yüzyıla kadar uzanan bir zaman diliminde pek çok örneği verilmiş olan tezkireler şairlerin hayatları, meslekleri, edebî yönleri, eserleri gibi konularda bilgiler içermektedir. Şairlerin biyografilerinin yanı sıra hayatlarıyla ilgili anekdotlara, diğer şairlerle olan münasebetlerine ve çeşitli hatıralarına da şuarâ tezkireleri içinde yer verildiği görülmektedir. Bu bakımdan tezkireler yazıldığı dönemin sosyal, kültürel durumunu ve sanat anlayışını yansıtmaları bakımından da önemli kaynaklardır.

Tezkirelerin şairler hakkında biyografik bilgiler verirken onları edebî açıdan değerlendirip şairliklerine ve üslûplarına dair tenkitlere de yer vermesi aynı zamanda dönemin beğenisini ortaya koymaktadır.

Tezkire yazarları; edebî eleştiride bulunurken şairleri ya da şiiirleri niteliklerine göre ele alıp belirli sıfatlarla tanımlamışlardır. “Tezkire terminolojisi içinde, sözlük anlamlarının ötesinde, özel bir konuma yükselen bu tavsifler aracılığıyla tezkireci kendine has bir üslup oluşturma olanağı da bulur.

Secilere dayanan bu tür tanıtılarda birbiriyle kafiyeli kelimeler seçilmek suretiyle üslupta âhenk sağlanmıştır.” (Kılıç, 1998, s. 257). Belirli ve sınırlı bir eleştiri terminolojisine sahip olan tezkire yazarlarının şairleri değerlendirirken klişe ifadeler kullandıkları görülür. Ancak tezkirecilerin bu klişe terimleri kullanırken birbirinden farklı değer yargılarını ifade ettiklerini ya da edebileceklerini de unutmamak gerekir (Tolasa, 2002, s. 369). Klişe denilebilecek bu kalıp ifadelerden biri olan *selîs* kelimesinin 16. yüzyılda yazılmış bazı tezkirelerdeki kullanımı bu çalışmada değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında taranmış olan tezkireler şunlardır: Sehî Bey Tezkiresi (Heşt Bihîşt), Ahdî Tezkiresi (Gülşen-i Şu’arâ), Latîfî Tezkiresi (Tezkiretü’ş-şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ), Kühnü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı, Beyânî Tezkiresi (Tezkiretü’ş-şu’arâ), Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiresi (Tezkiretü’ş-şu’arâ), Âşık Çelebi Tezkiresi (Meşâirü’ş-şu’arâ).

“Selîs” Kelimesinin Anlamı

“Selîs” kelimesinin tezkirelerdeki kullanımına geçmeden önce kelimenin çeşitli sözlüklerde ve kaynaklarda yer alan anlamlarına bakmak yerinde olacaktır. “Selîs” kelimesi Arapça “selâset” sözünden gelmektedir. Selâset “sözün akıcı olma hâli” dir (Canım, 2000, s. 869).

“Selîs” kelimesinin sözlüklerde ve diğer kaynaklarda geçen anlamları şu şekildedir:

1. düzgün, akıcı [ibare, anlatış]. 2. müz. Türk (Anadolu) halk şiiri ve müziğinin XIX. asır başlarında meydana çıktığı anlaşılan bir şeklidir. Arûz’un “feilâtün feilâtün feilâtün feilün” vezni ile yazılır; “forme” olarak gazel, bâzan murabba, muhammes ve müseddes kullanılır. Şehirli âşıklar tarafından seyrek olarak yazılmıştır. 3. ed. Halk edebiyatında XIX. yüzyıldan sonra kullanılmaya başlanılan bir nazım şekli (Devellioğlu, 2003, s. 933).

Selâsetli, rekâketsiz, sehl ü revân: selîs ibâre (Şemseddin Sami, 2005, s. 733).

Düzgün, akıcı 2.müz. Türk müziğinde bir makam. 3. ed. Halk edebiyatında XIX.yüzyıldan sonra kullanılmaya başlanılan bir nazım şekli (Parlatır, 2009, s.1481).

Selîs: “Easy, plain, familiar, simple, not abstruse; a sort of stone” (Steingass, 1970, s.695). Selâset: “Easiness, simplicity; plainness; gentleness, urbanity; ease, facility; evenness, smoothness” (Steingass, 1970, s.692).

“Bir yazıda cümle ve kelimelerin akıcı, âhenkli, kolay ve anlaşılır olması demektir. Selâset, sözcüklerin birbirine uygun seçilmesiyle sağlanır. Selâseti olan sözlere selîs denir” (Eren ve Uzunoğlu, 2014, s. 211).

Ahmet Doğan tarafından hazırlanan sözlükte selâset “Akıcılık, sözün akıcı olma hâli” (Doğan, 2011, s. 1090) selîs ise “akıcı ve düzgün” ve “Türk müziğinin, XIX. asır başlarında ortaya çıkmış bir şekli olup aruzun fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün vezniyle yazılır.” şeklinde aktarılmıştır (Doğan, 2011, s. 1091).

Ahmed Cevdet Paşa selâset kavramını “Kelâmın lisân üzre sühûlet ile cereyân edişidir.” şeklinde tanımlamış ve selîs şiir örneği olarak kendisine ait:

“Buyur meclis-i ünse ey mest-i nâz

Ney ü mey, müheyyâ; kemân, dil-nevâz” beyitini vermiştir (1999, s. 10-11).

R. Selçuk Uysal ise selâseti “ifadedeki akıcılık” olarak tanımlamaktadır. Selâseti olan sözlere “selîs” denir. Selîs aynı zamanda halk şairlerinin gazel için kullandıkları ve feilâtün feilâtün feilâtün feilün vezninde yazdıkları şiir türüdür (Uysal, 2010, s. 180).

“Fasih lafızların birbiriyle güzel uyuşmasından meydana gelen ibarenin akıcılığı selâset olarak adlandırılır” (Saraç, 2001, s. 41). Bazı lafızların sesleri kalın ve tok, bazılarının sesleri ise ince ve naziktir. Selis bir ifade her ikisinden de oluşabilir. Önemli olan kelimelerin konuya uygun olması, kolay telaffuza sahip olmasıdır (Saraç, 2001, s. 41).

Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü’nde selîs kelimesi bulunmamakta, selâset kelimesinin karşısında ise “bkz. ahenk” yazmaktadır. Ahenk kelimesine baktığımızda ise şu şekilde bir ifade yer almaktadır: “...Ayrıca tezkire, dîvân önsözleri ve bazı gazellerin mahlas beyitlerinde yine âhengin karşılığı olarak insicâm, tecânüs, teellûf, elfâz, edâ, mevzûn, selîs ve selâset gibi kavramlarla da karşılaşılr” (Mermer ve Keskin, 2005, s. 9).

Latîfi Tezkiresi’nden hareketle hazırladığı tez çalışmasının sözlük kısmında Fahri Kaplan selâset ve selîs kavramlarını şu şekilde açıklamaktadır: “Selâset, şiirde akıcılık ve anlatım rahatlığı; selîs de bu akıcılık ve anlatım rahatlığına sahip olan şiirin/sözün vasfıdır. Selâset-nümûn söz veya şiir ise selâset gösteren, selâset örneği olan yani bir diğer ifadeyle selîs söz veya şiirdir” (Kaplan, 2018, s. 391). Söz konusu çalışmada bu kavramlar şiir eleştirisi terimleri altında değerlendirilmiştir.

Tezkirelerde bir şiirin ahenkli olduğu selîs, selâset, mevzûn gibi sıfatlarla belirtilmiştir (Kılıç, 2003, s. 112). “Tezkirelerde *âhenk* kelimesi doğrudan doğruya şiir değerlendirmesinde kullanılmaz, yerine âhengi karşılayacak sıfatlar tercih edilir” (Kılıç, 2003, s. 114). Selîs kelimesi de tezkirelerde kullanılan bu sıfatlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tezkireciler şairleri değerlendirirken onların övülecek özellikleri ya da meziyetleri varsa bu hususları vurgulamak için belirli kalıp ifadelere başvururlar. Bu

kelimelerin sadece övgü amaçlı kullanılan klişeler mi yoksa gerçekten bu nitelikleri taşıyan belirli şiirler için mi kullanıldığı tespit edilmelidir. Selîs kelimesinin tezkirelerdeki kullanımlarını incelerken bu kelimenin bazen metin içerisinde şairi anlatmak için bazen de bir şiiri nitelemek için kullanıldığı görülmüştür.

Kelimenin Tezkirelerdeki Kullanımı

Sehî Bey Tezkiresi'nde on yerde geçen selîs kelimesi herhangi bir şiiri ya da beyiti nitelemek için değil genel olarak şairlerin şiirlerini ve şairliklerini övmek için kullanılmıştır. İncelemiş olduğumuz diğer tezkirelerde ve Sehî Bey Tezkiresi'nde “selîs” kelimesinin “nefis” kelimesi ile birlikte kullanımı dikkat çekmektedir. Kelimenin Sehî Bey Tezkiresi'ndeki kullanımlarına örnek verecek olursak:

Mevlânâ Niyâzî: “Haylî eş'âra mâlik ve târik-i Hakka sâlik eş'ârı selîs ve ebyâtı nefis kimesnedür” (İpekten, 2017, s. 117).

Mevlânâ Hızır Çelebi: “Hoş-hab' gazeliyyâtı güzel ve ebyâtı bî-bedel nazmı selîs ve edâsı nefis 'Arabî ve Parsî vü Türkî dilde eş'ârı var” (İpekten, 2017, s. 53).

Mevlânâ Hadîdî: “Nazmı latîf ü selîs ve elfâzı dürr-i nâ-yâb gibi nefis. Ve bu beyt-i makta' anuñdur.

Beyt: Şâh şehrinde Hadîdî şi'rünüñ her beytini

Mâlikî mermerlere yazmalıdur bâb üstine” (İpekten, 2017, s. 130).

Görüldüğü gibi “selîs” kelimesi Sehî Tezkiresi'nde genellikle herhangi bir şiiri ya da beyiti nitelemek için değil genel olarak şairin şiirlerini ve şairliğini övmek için kullanılmıştır. Dolayısıyla Sehî'ye göre hangi şiirlerin “akıcı” ve “selâsetli” olduğu konusunda kesin bir sonuca ulaşmak mümkün değildir.

Selîs kelimesi Latîfi Tezkiresi'nde de Sehî Bey Tezkiresi'nde olduğu gibi genellikle tezkirenin şiir örneklerine yer verilen kısmında değil; biyografi kısmında, şairlerin şiirlerini ve şairliklerini övmek için kullanılmıştır. Tezkirede bu kelime yedi yerde geçmektedir. Kelimenin Latîfi Tezkiresi'nde geçen kullanımına birkaç örnekle bakacak olursak:

Mevlânâ Hamdî Çelebi: “Bir nazm-ı selîs ü hem-vâr ve kelâm-ı âteş-te'sîr ü âbdârdur ki reng ü çâşnı ve elfâz u ma'ânî hüsn-i edâ ve azb-i 'azb-i 'ibârât ve lutf-ı ta'bîr ü hüsn-i isti'ârât derece-i gâyetde ve hadd-i nihâyetdedür” (Canım, 2000, s. 199).

Derûnî: “...Ammâ tab'-ı hayâl-engîzi mûrid-i hayâl ve mûcid-i makâl

idi. Didügi ebyâtı muhayyel ü selîs ve musanna‘u nefîs eyler idi” (Canım, 2000, s. 222).

Tâli‘î:

“Elfâz u edâsı ve terkîb-i nazmı gılzet ü sıkletden mu‘arrâ ve ibârât-ı vahşiyeden müberrâ pâk u selîs ve hemvâr u nefîsdür ve aslâ eş‘ârında terceme ve tırâş ve tazmîn ü iktibâs yokdur ve dîvânında mûnderic olan ebyât u sanâyi‘ u hayâlât külliyyen zâde-i karîhası ve ihtirâ‘-ı sarf u îcâd tasarrufidur” (Canım, 2000, s. 347).

Örneklerde görüldüğü üzere Latîfi’nin Tezkiretü’ş-Şu‘arâ’sında da selîs kelimesi nefîs kelimesi ile birlikte secili olarak ve genellikle tezkirenin biyografi kısmında, şairi övmek için kullanılmıştır.

Ahdî’nin Gülşen-i Şuarâsı’nda selîs kelimesinin kullanımına örnek verecek olursak:

Keşfi Beg:

“... ve mütâla‘a-i kütüb-i Fûrs’e mûmâreset-i külli kılup edâsına kâdir ve şâ‘irân-ı ‘Acem gibi nazmı selîs ü vâfir ve tarz-ı inşâda münşiyân-ı rûzgâr içre fasihü’l-kelâm ve muhâsibân-ı dîvân-ı Sultânî arasında sâhib-erkam ve kırma yazı yazmağla defâtir-i padişâhîde benâmdur ve üslûb-ı nesta‘lık yazmada hûbdur ve tabî‘at-ı şî‘riyyesi su gibi pâk ü revândur ve eş‘âr-ı sûznâki vird-i zebân-ı ‘âşıkân-ı sûzân olup rûz ü şeb nazm-ı dürer-bârı terakki bulmadadır” (Solmaz, 2005, s. 98).

Sânî Beg:

“Zîrâ şu‘arâ içre sâhib-tarz ve beyne’n-nâs ebyâtı bî-kıyâsdur ve mezkûrun bir mikdâr eş‘ârı selîs-edâ ile sâf ü pâk ve güftârı nefîs-mâ‘nâ ile ferah-fezâ ve dâfi‘-i gamnâk oldugiçün ana şu‘arâ nazîre dirler ve kendü dahi zurefânun ekser-ebyâtına nazîre-i dil-pezîrdimed e bî-nazîr geçer ve tarîk-ı hezde gâyetle bî-misl ü bî-mânend idi” (Solmaz, 2005, s. 126).

Yukarıdaki şairlerin gazel örneklerine Gülşen-i Şuarâ’da yer verilmiştir ancak bu şiirlerin selîs oluşuna dair bir ifade geçmemektedir. Bizzat beyitin kendisi için selîs kelimesinin kullanıldığı bir örnek ise aşağıdaki şairde görülmektedir:

Hükmî:

“Rûz u şeb kesb-i ‘ulûm için hıdmet-i erbâb-ı kemâl idüp akrân içre ma‘ârif-i cüz‘îve küllîde bî-misâl ve envâ‘-ı hutûta mâlik ve kalem-i müşğîn sevâdından tahrîr olan erkâm-ı rengîni dil-pezîr ve tecnis ü tahayyülde peyrev-i Emrî ve edâ-yı pâk ile hem-zebân-ı ‘Amrî olmağa sâlikdür. Bu bir iki beyt ve matla‘-ı selîs-i zîbâ anundur tahrîr oldi. Beyt :

Tıfl-ı dil kaddin görüp 'ışka elifden başladı
Rabbiesir lâ tu'asr rabbıt temmim bi'l-hayr

Diğer: Gam u gussa elem hicran figân u mâtem ü hasret
Bişirdi bagrumi cânâ kebâb itdi yidi zahmet

Diğer: Na'l kesdüm bedende hem-çü kamer
Tâbakan na'lu bi'n-na'li didiler" (Solmaz, 2005, s. 141).

Gülşen-i Şu'arâ'da selis kelimesi otuz dört yerde geçmektedir. Örneklerden de anlaşılacağı gibi Ahdî'nin bu kelimeyi bazen genel olarak şairin şairlik yönünü övmek için bazen de şiir ya da beyit için kullandığı görülmektedir. Ancak Ahdî, bir şairi övmek için ahenk belirten pek çok farklı sıfatı sıraladığı için selis kelimesinin özellikle mi seçildiği yoksa art arda sıralanan klişe övgü sözlerinden biri mi olduğu konusunda kesin bir sonuca varmak mümkün olmamaktadır. Ahdî, bir şairi överken benzer anlamlara gelmesine rağmen ahenk bildiren sıfatların hepsini kullanmaktan çekinmemiştir.

Kınalızâde Hasan Çelebi tezkiresinde selis kelimesine dört yerde rastlanmaktadır. Örnek verecek olursak:

Figânî:

"Hakkâ ki eş'âr-ı belâgat-şi'âr ve fesâhat-disârınun 'atafât-ı asdâg-hurûfî mahsûd-ı zevâ'ib-i hûr-ı cinân ve 'asârât-ı 'ibârât-ı melâhat-âyâtı müskir-i revân-ı sühândânâni zemân elfâzı selis ma'nâsı nefis eş'âr-ı belâgat-şi'ârî âh-ı 'âşık-ı derdnâk gibi süznâk ve kelimât-ı belâgat-simâtı âb-ı revân ve derûn-ı hünerverân gibi selis ü pâk kasâ'idi musanna'ü muhayyel ticân-ı kelimât-ı pür-'unvânı yavâkıt-ı bedâyi'-i sanâyi' ile mükellel-i muhâssal her ciheti mükemmel şâ'ir-i bî-misl ü bî-bedeldür" (Sungurhan, 2017, s. 674-675).

Hasan Çelebi Tezkiresi'nde selis kelimesinin kullanımına vereceğimiz bir başka örnek ise şair Bîdârî için kaleme alınan ifadelerdir. Tezkirede Bîdârî'ye ait olarak verilen beyitlerdeki acıcılık dikkat çekmektedir. Hasan Çelebi bu beyitler için direkt olarak selis vurgusu yapmasa da beyitlerdeki ahenkli üslup fark edilmektedir:

Bîdârî:

"Bâ-vücûd ki tâ'ife-i A'câm ekseriyyâ edâ-yı Türkîde râcil ü kâsırdur ammâ ki mezbûr edâ-yı nefis ü şerîfe ve kelimât-ı selise vü latîfe kâdirdür. Bu eş'âr anun güftârındandır.

Şi'r: Göz göz oldı cism-i zârum nâvek-i dildârdan
Cümleten çeşm oldum ammâ toymadum didârdan

(*Diger:*) Sûret-i yâr ile dil hânesini deyr eyle
Yârî her gûşede bir sûret ile seyr eyle

(*Diger:*) Kaddüm hilâle döndi tenüm bir hayâldür
Ya'nî ecel gelüp beni bulmak muhâldür

Ta'cîl idüp helâkûme kasd itme ey ecel
Şâyed visâl-ı yâre irem ihtimâldür” (Sungurhan, 2017, s. 249).

Bir başka örnekte ise Hasan Çelebi'nin şairle ilgili olumsuz değerlendirmede bulunduğunu görmekteyiz.

Ahmed Efendi:

“Egerçi ol kitâb-ı belâgat-nisâbun ma'nâsı nefîsdür lâkin ekser elfâzı
san'at-ı tecnîs üzre binâ vü tesîs olınmağla edâsı çendân selîs ü revân
degüldür. Hâcî Hasanzâde ile 'adâvet-i sâbıkası olmağın şikâyet-gûne
bu eş'ârî dimişdür.

Şi'r : İbn-i Hasan ol kabîh sûret
Şerr mazharı mazhar-ı cehâlet
Bana n'ola ger mu'âriz olsa
Hürşîd kemâle 'âriz olsa
Nâ-ehl olur mu'âriz-ı ehl
Her Ahmede bulunur Ebû Cehl” (Sungurhan, 2017, s. 166).

Burada selîs kelimesi revân kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. Revân kelimesi de tıpkı selîs gibi akıcılığı ifade etmekte, selîs ile benzer bir anlamda kullanılmaktadır. Hasan Çelebi Ahmed Efendi'nin şiirini selîs bulmadığını belirtmektedir.

Selîs kelimesi Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı'nda sadece bir şair hakkında kullanılmıştır. Burada selîs-âbdâr şeklinde bir ifade dikkat çekmektedir. Selîs kelimesinin yine ahenk bildiren ve tezkirelerde sıkça kullanılan bir başka kelime olan âbdâr ile birlikte yer aldığı görülmektedir.

Emîrî:

“Hayli lezîz güftârı ve nazm-ı selîs-âbdârı vardır. Ve bu ebyâtı
evsâf-ı şehriyâride nazm itmişdur ki tahsin-i belîğa sezâvârdur.

Nazm:

İki cihanı iki Bayezide kıldı tufeyl
Hudâ kılup nazar-ı lutfâ her birin manzûr

Birisi calem-i ma'nâda şohre-i atak
Birisi suret-i ma'nâda gün gibi meşhur

Birisi melıbıt-ı feyz-i cenab-ı Rahmani
Birisi rehber-i cunihur-ı ğaziyan-ı ğayur

Anun feza'ili Hak fazlı gibi nâ-macdûd
Bunun haşa'ili Hak lutfi gibi nâ-mahşûr" (İsen, 2017, s. 69).

Âşık Çelebi Tezkiresi'nde on altı yerde geçen selîs kelimesi daha çok şairlerin üslûbunu takdir etmek için kullanılmıştır. Adnî hakkında yazılan ifadelerde bunun bir örneğini görmekteyiz:

"Egerçi merhumuñ eş'ârı nefis ve edâsı selîsdür, ammâ inşâsı şî'rinden a'lâ ve kinâyât u istiârât ve letâ'if ü nükâtı mebâdî vü mebânîsi puhte vü üs-tâdânedür" (Kılıç, 2018, s. 458).

Âşık Çelebi'nin selîs sıfatını bazen de şairlerin nesir yönünü ele alırken kullandığı görülmektedir.

"Nazmı çesbân, nesri selîs ü revân; inşâsı pâk u latîf, edâsı zarîf ü nazîf" (Kılıç, 2018, s. 482).

"Şiiri muhkem ü üstüvâr, hemvâr u pür-kâr, rengîn ü çâşnîdâr; elfâzı selîs, ma'nâsı nefis, nazmı pâk ve mefhûmı sûznâkdur" (Kılıç, 2018, s. 175). Bâkî hakkında yazılan bu ifadelerde ise şairin şiirleri rengîn, selîs, nefis, sûznâk gibi türlü sıfatlarla övgüye tâbi tutulmuştur.

Beyânî Tezkiresi'nde ise selîs kelimesi bulunmamaktadır.

Yukarıdaki örneklerden görüldüğü gibi selîs kelimesi 16. yüzyıl tezkirelerinin hemen hepsinde kullanılmıştır. Ancak tezkire yazarlarının söz konusu sıfatı kullandıkları şairlere ve şiirlere yönelik ortak bir taraf görünmemektedir.

Sonuç

Şu'arâ tezkireleri edebiyat tarihimiz açısından oldukça önemli kaynaklardır. Tezkirelerde şairleri; onların şiirlerini, üsluplarını, şiir konusundaki yeteneklerini ve diğer özelliklerini ifade etmek için kullanılan çok sayıda kelime mevcuttur. Ancak bu kelime seçiminin neye göre yapıldığı konusunda kesin bir kanaate varmak mümkün değildir. Şairler hakkında yapılan edebî eleştiri ve değerlendirmelerde genellikle rengîn, sûz-nâk, âb-dâr, nefîs, lezîz, selîs gibi belirli kalıp sıfatlar ve ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Şairi ve şiiri nitelemek için seçilen bu sıfatların cümleyi oluşturan diğer kelimelerle hem anlam hem de ahenk ve ses özellikleri bakımından uyumlu olarak seçildiği görülür. Bu çalışmada tezkirecilerin şairleri değerlendirirken kullandıkları kelime seçiminde hangi hususları dikkate aldıkları tespit edilmeye çalışılmış ve selîs kelimesinin tezkirelerdeki kullanımına dair örneklere yer verilmiştir. Bu konuda kesin bir ayrıma ve sonuca varılamamış olmakla birlikte selîs kelimesinin genellikle şiirlerin

şekil yönünden övgüsü sırasında kullanıldığı düşünülebilir. İncelenen tezkirelerden verilmiş olan örneklerden de görüleceği üzere kalıp sıfatların kullanımındaki önemli faktörlerden birisi de *seci* ve ses benzerliğinden dolayı yapılan kelime seçimleridir. Bu bağlamda *selis* kelimesinin özellikle nefis ile birlikte kullanımı da bizi bu sonuca götürmektedir. Tezkirecilerin şiirler için kullandıkları etkileyici, yakıcı, dokunaklı gibi sıfatlar daha çok içerik ve anlam bakımından; süslü, renkli, hoş, akıcı vs. gibi sıfatlar ise şiirlerin şekil, ses ve üslup yönünden değerlendirilmesinde kullanılmıştır. Ancak bu sıfatların bazen şairin kendisini bazen şiirleri nitelemek için kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda tezkire yazarlarının kelime seçiminde belirli bir standarta bağlı olmadıkları da görülmektedir.

Kaynakça

- Canım, R. (2000). *Latîfî, Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Doğan, A. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eren, C. - Uzunoglu, M. V. (2014). *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- İpekten, H. vd. (haz.) (2017). *Sehî Beg Heşt Bihişt*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. Erişim Adresi: https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56165,hest-bi-histpdf.pdf?0&_tag1=03EE5380B678F1063BF0A9ED54D2FA0DD771F0E5&refer=FEA7C92567AB3102E92771F038C608D336E633C262BB4CB64BF0E35330C625F1
- İsen, M. (2017). *Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. Erişim Adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194288/kunhul-ahbarin-tezkire-kismi.html>
- İsen, M. (1998). *Sehî Bey Tezkiresi Heşt-Behişt*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaplan, F. (2018). *Latîfî Tezkiresi'nde Edebî Eleştiri Terimleri ve Edebiyat Eleştirisi*, Doktora Tezi, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Karabey, T. – Atalay, M. (haz.) (1999). *Ahmed Cevdet Paşa, Belâgat-ı Osmanîyye*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Kılıç, F. (1998). *XVII.yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değer-*

- lendirmeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kılıç, F. (2003). Tezkirelerde Şiirin Âhengini Belirleyen Kelimeler Üzerine, *Milli Folklor*, Sayı 60, Yıl 15, 110-115.
- Kılıç, F. (2007). Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Sayı:10, 543-564.
- Kılıç, F. (2018). *Es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi, Meşâirü'ş-şuarâ*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yay. Erişim Adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-210485/asik-celebi-mesairus-suara.html>
- Mermer, A. ve Koç Keskin, N. (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Parlatır, İ. (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Saraç, M. A. Y. (2001). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, İstanbul: Bilimevi Yayınları.
- Solmaz, S. (2005). *Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ-İnceleme-Metin*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Sungurhan, A. (2017). *Beyânî Tezkiresi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yay. Erişim Adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194495/beyani-tezkiresi-tezkiretus-suara.html>
- Sungurhan, A. (2017). *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yay. Erişim Adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194494/kinalizade-hasan-celebi-tezkiretus-s-uaara.html>
- Steingass, F. J. (1970). *A Comprehensive Persian - English Dictionary*, Beirut: Librairie Du Liban.
- Şemşeddin Sami, (2005). *Kamus-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Tolasa, H. (2002). *Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerine göre 16.yy'da Edebiyat Araştırmave Eleştirisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Uysal, R. S. (2010). *Belâgat ve Edebî Sanatlar Lügati*, İstanbul: Doğu Kitabevi.